

Януш КОВАЛЬСЬКИЙ-БІЛОКРИЛИЙ

магістр археології

e-mail: kovalskiy.bilokrylyu@gmail.com

Віталій КОНОПЛЯ

молодший науковий співробітник відділу середніх віків

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6949-9987>

НОВІ СКАРБИ ПРИКРАС СКІФСЬКОГО ЧАСУ З НАДБУЖАНЩИНИ

До наукового обігу введено рідкісні для скіфського часу Західної України два скарби прикрас із Надбужанщини, які тематично доповнили інформацію про здобутий раніше скарб. Зазначено, що ці своєрідні пам'ятки археології під умовною назвою Зубків-1, Зубків-2 і Зубків-3 випадково трапилися поблизу однойменного села Шептицького р-ну на Львівщині. Вказано, що речі, які зібрали місцеві жителі на розореній заплаві р. Білий Стік, правобережної притоки Західного Бугу, були передані до КЗ ЛОР «Історико-краєзнавчий музей».

Скарб Зубків-1 (2018) локалізовано на правобережній заплаві, неподалік багатшарового поселення з матеріалами лежницької групи культури ранньоскіфського часу. До його депозиту віднесено п'ять бронзових цвяхоподібних прикрас зі сфероїдними головками. Нововідкриті скарби Зубків-2 і Зубків-3 (2022) знайдено на лівобережній заплаві, відстань між якими не перевищувала 0,1 км.

Зауважено, що перший із них репрезентують аналогічні 11 цвяхоподібних прикрас, оздоба із двома головками, уламок багатовиткової скрутки, а також 4 циліндричні намистини зі світло- і темно-синього скла (по 2); у складі скарбу Зубків-3 наявні 10 подібних до попередніх цвяхоподібних прикрас, які доповнюють 2 нагомількові браслети, виготовлені із бронзових прутів, потоншені кінці яких частково накладаються.

Констатовано, що більшість українських дослідників скіфських оздоб функційно пов'язують такі цвяхоподібні вироби зі сережками, польські – із завушницями. Подібні за формою артефакти із загостреними кінцями стержнів знайдено на території Польщі, переважно в тарнобжезькій лужицькій культурі, які А. Гавлік виокремила як тип «Сокольники», варіант Б.

Визначено, що нагомількові браслети зі скарбу Зубків-3 наближено відповідають типу Ia1 за триступеневою класифікацією М. Мацієвські: неорнаментовані, симетричні, із прямими кінцями країв, що частково накладаються один на одного. Вказано, що подібні предмети трапляються у закритих комплексах лужицької культури.

Встановлено, що прикраси типологічно наближені до спіралеподібної зі скарбу Зубків-2, хронологічно тривалі і не є надійним хроноіндикатором.

Зазначено, що «вічкові» намистини вважають фінікійськими виробами, які на рубежі IX/VIII ст. до н. е. заповнили Середземномор'я, згодом проникли в різні куточки Європи, зокрема у Скіфію, і звідти – на терени Лівобережної України. Ці оздоби з «бородавками» прийнято датувати V–IV ст. до н. е. Стверджено, що саме цей хронологічний маркер, а також порівняльно-типологічний аналіз подібних виробів нагомількових браслетів, вказують на час існування зубківських скарбів, що припадає на VII–IV ст. до н. е., можливо з нахилом на V–IV ст. до н. е.

Ключові слова: скарб, скіфська доба, гальштатський період, прикраси, сережки-завушниці, шпильки, намистини, нагомількові браслети.

Стаття присвячена всесторонньому дослідженню надзвичайно рідкісних для території Заходу України двох нових скарбів прикрас скіфського часу, випадково виявлених у 2022 р. поблизу с. Зубків на Львівщині. До їх депозитів входили бронзові цвяхоподібні завушниці, нагомількові браслети і спіралеподібний предмет, а також скляні намистини, які, очевидно, виготовили фінікійці. Скарби з умовною назвою Зубків-2 і Зубків-3, як і раніше знайдений неподалік у 2018 р. Зубків-1 суттєво збагатили джерельну базу оздоб лежницької групи культури раньоскіфського часу та розширили інформацію про недостатньо вивчену проблему металообробного виробництва її населення (Бугай та ін., 2020, с. 156).

Мета статті – ввести до наукового обігу нові джерельні матеріали з історії скіфського періоду, які суттєво доповнюють раніше відомі пам'ятки.

Обставини відкриття скарбів. Ці три своєрідні пам'ятки археології трапилися в місцевості, яка територіально належить до басейну р. Білий Стік, правобережної притоки Західного Бугу, а в ширшому геоморфологічному просторі – до Тартаківської сторони Сокальського пасма (Геренчук, 1972, с. 111).

У контексті цих скарбів варто сказати, що археологічне обстеження Білосточчя постійно перебуває в полі зору науковців Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Науково-дослідного центру (НДЦ) «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України, кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Львівського національного університету ім. І. Франка і Комунального закладу Львівської обласної ради (КЗ ЛОР) «Історико-краєзнавчий музей». Вони спільно з відомим краєзнавцем регіону Павлом Бугаєм упродовж двох останніх десятиліть відкрили понад 70 багаточисельних пам'яток (Білас та ін., 2012; Білас та ін., 2020; Бугай та ін., 2009; Бугай та ін., 2020; Бугай, Конопля, 2012; Конопля, Бугай, 2016; Конопля та ін., 2018), 6 із яких у VII–VI ст. до н. е. заселяли носії лежницької групи.

Усі три скарби потрапили на сучасну поверхню ґрунту внаслідок уперше проведеної глибокої оранки заплави для сільськогосподарських потреб приватної агрофірми «Білий Стік» і стали пошуковим надбанням місцевих жителів, які згодом, за винятком окремих речей, були передані до КЗ ЛОР «Історико-краєзнавчий музей».

Скарб Зубків-1, інформація про який уже надрукована, знайдено поблизу правого берега річки, східніше від дослідженої пам'ятки Зубків-Городисько, розташованої за 1 км на південний захід від села (Михальчишин, 1993, с. 44). Скарби Зубків-2 і Зубків-3 здобуто в межах лівобережної заплави Білого Стоку, приблизно за 50 м від впорядкованого меліоративними роботами первісного русла. Локалізована відстань між їхнім заляганням не перевищувала 0,1 км.

Характеристика прикрас. До скарбу Зубків-2 входили такі вироби: 11 цвяхо-подібних прикрас з округлими (кількісно переважають) й овальними опукло-увігнутими головками завтовшки від декількох мікрон на краях до 0,1–0,15 см (в одному випадку 0,3 см) по центру на округлих у поперечному перетині дротяних стержнях діаметром 0,1–0,17 см і довжиною в цілих екземплярів від 9,3 до 11,4 см (див. рис. 2: 7, 9–11), а в пошкоджених, із відламаними кінцями – від 1 до 10,8 см (див. рис. 2: 1–6, 12) (детальніша інформація про стан їхнього збереження і розміри вказані в табл. 1); аналогічна за виглядом, але типологічно інша цвяхоподібна ozdoba на стержні завдовжки 10,5 см і діаметром 0,17 см із двома протилежно розміщеними головками: діаметр більшої – 2,2х2,4 см, товщина по центру – 0,2 см, діаметр меншої, дещо деформованої, – 1,3 см, товщина – 0,1 см (див. рис. 2: 8); уламок спіралеподібного предмета завдовжки 2,7 см і діаметром 0,5 см на чотиривитковій пластині завширшки 0,5 см із товщиною 0,02 см (див. рис. 2: 13), а також непередані до музею 4 скляні намистини з умовною нумерацією № 1–4 (див. рис. 3).

Таблиця 1

Розміри цвяхоподібних прикрас зі скарбу Зубків-2

№ з/п	Стан збереження ¹	Розміри капелюшка, см		Розміри стержня, см		Рис.
		Діаметр	Товщина (середина)	Довжина	Товщина	
1	–	2,2х2,4	0,15	1,2	0,13	2: 1
2	–	2,2х2,3	0,15	7,4	0,15	2: 2
3	–	2,1	0,1	7,8	0,1–0,2	2: 3
4	–	2х2,2	0,15	1	0,12	2: 4
5	–	1,7х1,9	0,1	1,2	0,1	2: 5
6	+	2,4х2,5	0,13	10,8	0,17	2: 6
7	+	2,5х2,6	0,3	11,3	0,13	2: 7
8	+	2,2х2,4	0,13	9,1	0,13	2: 9
9	+	2,3х2,4	0,15	9,3	0,14	2: 10
10	+	2,5х2,6	0,15	11,4	0,14	2: 11
11	–	2,4х2,5	0,13	10,8	0,17	2: 12

Специфічні ознаки останніх такі: циліндрична форма корпусів, діаметр – 1,5 см, товщина першої 1,5 см, трьох наступних – 1,2 см; діаметри каналів для підвішування, зокрема у третьої і четвертої – 0,5 см, у другої – 0,7 см, у першої – 0,8 см, на помірно опуклих бічних сторонах яких наявні округлі виступи нерівномірного діаметра заввишки 0,15 см («вічка»), з нанесеними на них різної ширини подвійно концентричних смужок блакитно-білого забарвлення, що контрастно виявляються на тлі світло-синьої скляної маси в першій і другій, та темно-синьої – у третьій і четвертій, а також прилаштовані на намистинах у процесі їх виготовлення округлі кульки жовтого кольору з рельєфними поверхнями діаметром 0,2–0,4 см («бородавки»), нанесені вздовж країв обох площин.

Певні морфологічні розбіжності між цими прикрасами простежено в нерівномірному розміщенні на них «вічок» і «бородавок».

На першій знахідці чотири «вічка» розташовані хрестоподібно. Діаметр двох, що стикаються між собою, становить 0,8 см і 1,1 см, а інших – 1 см та 0,9 см відповідно. Третє з них віддалене від попередніх на 0,4 см, а четверте – на 0,6 см від нього.

¹ Знаком «+» позначено загострений кінець стержня.

Кожний із протилежних країв намистини первісно нараховував по вісім «бородавок». На одному вони втрачені, а їхню безпосередню наявність підтверджують негативи від колишнього кріплення на корпусі, натомість на іншому залишилося дві, діаметром 0,2 см та 0,25 см, і шість негативів від решти (див. рис. 3: 1).

Другій намистині також притаманні чотири «вічка» з подібним компонованням, серед яких у кожного із двох парних діаметр становить 0,7 см, а в наступних, дещо віддалених, з інтервалом 0,5 см і 0,8 см, – 0,6 см і 0,7 см.

На одному із країв знахідки наявні дві «бородавки» діаметром 0,2 см і 0,3 см та негативи від втрачених шести, а на протилежному – три, діаметром 0,2 см (у двох) і 0,3 см (див. рис. 3: 2).

У третій намистині п'ять «вічок» діаметром 0,6 см, 0,7 см (двічі), 0,8 см і 0,9 см, більш-менш рівномірно віддалені одна від одної. Щодо «бородавок», то на умовно верхньому краї є дві жовті діаметром 0,3 см і 0,4 см та п'ять світло-блакитних діаметром 0,25 см, 0,3 см (тричі) і 0,4 см, а на нижньому було чотири, однак збереглася лише одна жовта діаметром 0,2 см (див. рис. 3: 3).

За кількістю і розташуванням «вічок» четверта намистина аналогічна до попередньої, діаметр яких 0,7 см (двічі), 0,8 см (двічі) і 0,9 см. «Бородавки» жовтого кольору. На одному із країв їх уціліло шість діаметром 0,3 см, втрачено чотири, на іншому залишилося п'ять діаметром 0,4 см із негативом від шостої (див. рис. 3: 4).

Депозит скарбу Зубків-3 представляють подібні до зазначених 10 цвяхоподібних оздоб із майже округлими головками діаметром від 1,9 до 2,5 см, із товщиною по краях від декількох мікрон до 0,17 см по центру, половина з яких із загостреними кінцями, спродукована на стержнях із діаметром 0,1–0,2 см і довжиною від 7,8 до 11,6 см (див. рис. 4: 4, 6, 8–10) (детальну характеристику подано у табл. 2). Кількісно доповнює цю збірку знахідок уламки (нижня частина) стержня завтовшки 0,12 см і завдовжки 4 см (див. рис. 4: 11).

Таблиця 2

Розміри цвяхоподібних прикрас зі скарбу Зубків-3

№ з/п	Стан збереження ²	Розміри капелюшка, см		Розміри стержня, см		Рис.
		Діаметр	Товщина (середина)	Довжина	Товщина	
1	–	2,2х2,3	0,13	1	0,2	4: 1
2	–	2,3х2,5	0,12	1,2	0,13	4: 2
3	–	2х2,2	0,1	1	0,1	4: 3
4	+	2,3	0,1	8,7	0,12	4: 4
5	–	2,4х2,5	0,15	5,7	0,12	4: 5
6	+	2	0,15	9,2	0,1	4: 6
7	–	2,3х2,4	0,17	6,2	0,12	4: 7
8	+	2,3х2,4	0,1	11,6	0,12	4: 8
9	+	1,9х2,3	0,1	1,1	0,17	4: 9
10	+	1,9х2,1	0,1	7,8	0,13	4: 10

Іншу частину скарбу репрезентують два нагомілкові браслети, виготовлені з округлих у поперечному перетині бронзових прутів діаметром 0,8–0,9 см, які в міру просування до кінців із прямим, незначно опуклим зрізом, потоншуються до

² Знаком «+» позначено загострений кінець стержня.

0,5–0,7 см. Останні частково накладаються один на одного. У дещо більшого екземпляра, діаметром 10,9 см, вони заходять на 2 см (див. рис. 5: 2), у меншого, розміром 10,6 см, – на 4 см (див. рис. 5: 1).

Аналіз артефактів

1. *Цвяхоподібні оздоби*. Функційно ці предмети, згідно з типологічною класифікацією скіфських прикрас Володимири Петренко, віднесено до сережок, зокрема до типу 1 (варіант 4), морфологічна особливість яких – наявність сфероїдної головки на дротяному стержні (Петренко, 1978, с. 24). Традиційно подібну назву в наукових працях використовують українські дослідники скіфських старожитностей, натомість польські іменують їх завушницями. У подальшому викладі тексту такі назви, використовуватимемо паралельно.

Ареал найбільшого поширення цих прикрас у VII–VI ст. до н. е. охоплював правобережжя Дніпра і Ворскли, пониззя Дону та частково територію лівобережжя Дніпра, зокрема Поділля. Звідти вони у вигляді первісних форм або певної їх імітації потрапляли внаслідок міжплеменних контактів у середовище висоцької, лужицької, милоградської і юхнівської культур (Петренко, 1978, с. 24).

Розкриттям проблем походження і типології завушниць займалися: Тадеуш Сулімирський (Tadeusz Sulimirski) (Sulimirski, 1936), Казімеж Москва (Kazimierz Moskwa) (Moskwa, 1963), Збігнєв Буковський (Zbigniew Bukowski) (Bukowski, 1977) та Беата Політ (Beata Polit) (Polit, 2010). Однак чи не найновіший внесок до їхнього вивчення зробила Анна Гавлік (Anna Gawlik) (Gawlik, 2007, 2009) – класифікацію сережок. Із-поміж них вона виділила вироби типу «Сокольники» («Sokolniki») з двома варіантами: «Сокольники А» і «Сокольники Б», що відрізняються закінченням стержня. Завушниця першого знайдено переважно на території, заселеній у скіфський час носіями тарнобжезької лужицької культури. Стержні цих прикрас закінчувалися вузликopodobно або були потовщені. Появу подібних сережок імовірно варто пов'язувати з місцем виготовлення. Предмети варіанта «Сокольники А» виявлено на схід від ареалу цієї спільноти, зокрема в середовищі милоградської культури, і їх вважають такими, що сформувалися під тарнобжезьким культурним впливом (Gawlik, 2009, s. 184–185).

Варіанту «Сокольники Б», ідентичному до типу 1 (варіант 4) за класифікацією В. Петренко (Петренко, 1978, с. 24), притаманний гострий кінчик стержня (Gawlik, 2009, s. 184–185). Ще нещодавно такі прикраси вважали завушницями, однак чергова поява нових знахідок із Надбужанщини, насамперед зі скарбу Зубків-1, дали підставу для переосмислення й уточнення їх функційної характеристики. Вирішальним чинником при цьому стала довжина повністю збереженого дротяного стержня оздоб. Так, у першому зубківському скарбі її показник у трьох уцілілих становить 10,5 см (див. рис. 1: 5), 16 см (див. рис. 1: 2) і 22,5 см (див. рис. 1: 4), а у двох інших, з обламаними кінчиками, – 7 см (див. рис. 1: 1) та 15 см (див. рис. 1: 3).

А у скарбі Зубків-2 довжина стержнів із загостреним кінчиком від 9,3 до 11,4 см зафіксована у трьох прикрас (див. рис. 2: 7, 9, 10), з обламаними – від 7,4 до 10,8 см – у чотирьох (див. рис. 2: 2, 3, 6, 12), а у скарбі Зубків-3 вона в п'яти повністю уцілілих становить від 7,8 до 11,6 см (див. рис. 4: 4, 6, 8–10).

Серед інших екземплярів, знайдених у регіоні за останні роки, розміри стержнів із загостреними кінчиками окремих оздоб перебувають у межах 7–10 см, а в одного, з Малих Підлісок поблизу Львова, – 23,5 см (Бугай та ін., 2020, с. 155–156).

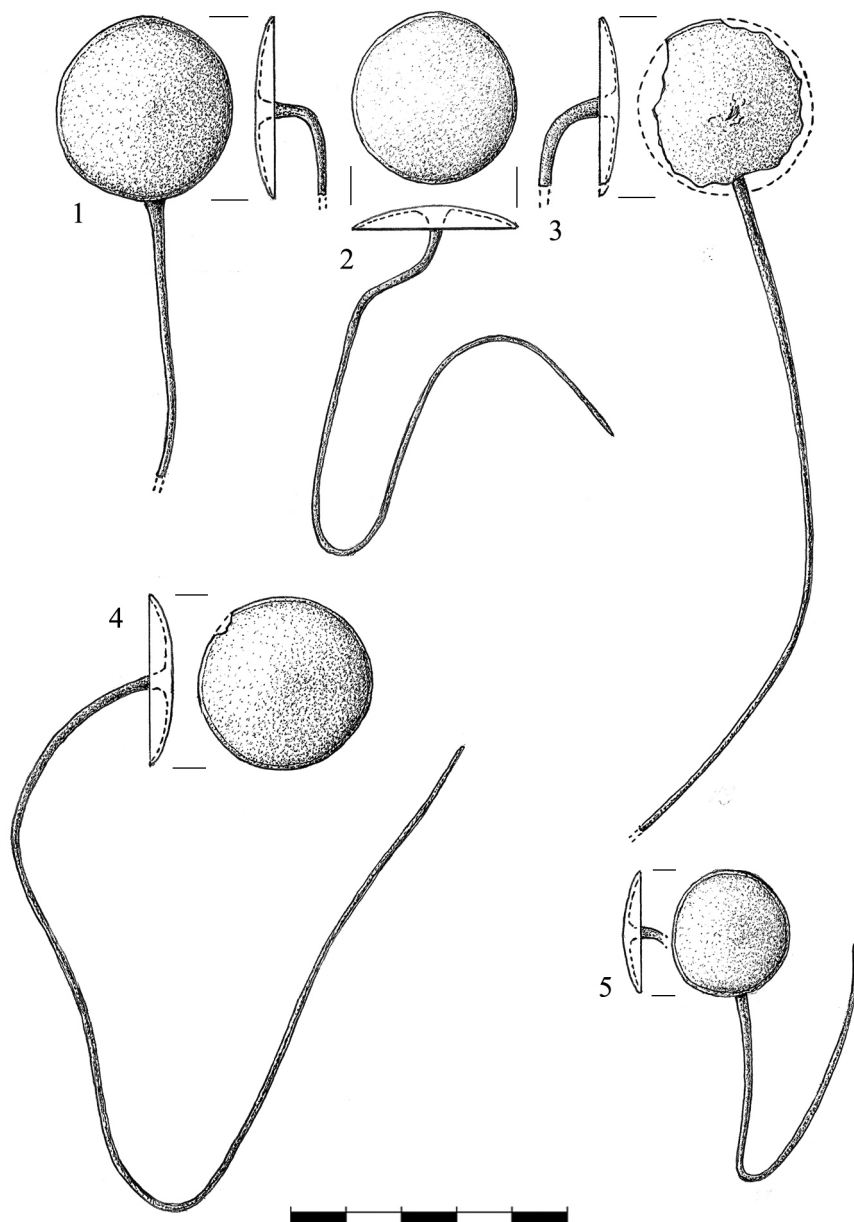

Рис. 1. Цвяхоподібні прикраси зі скарбу Зубків-І

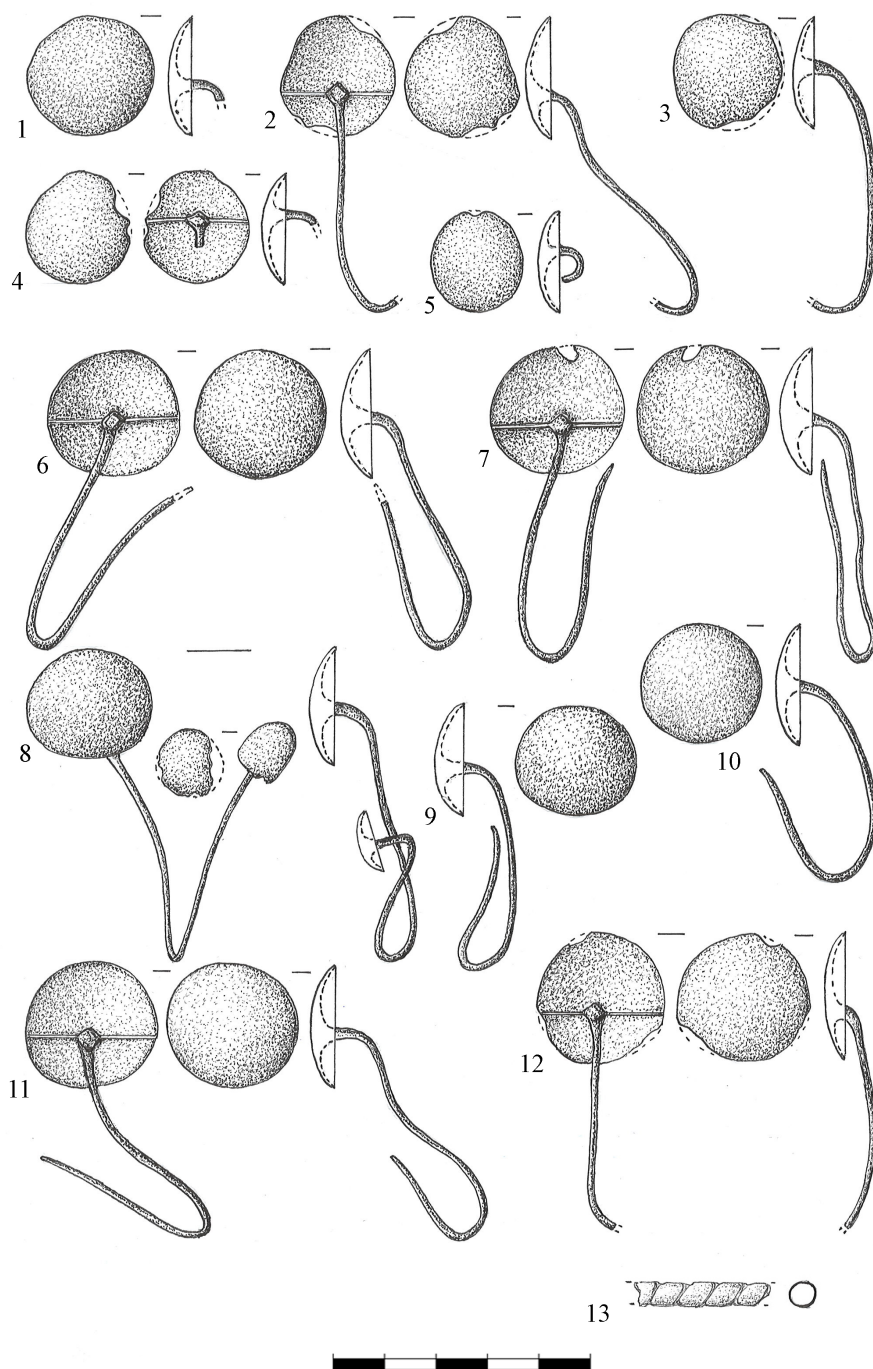

Рис. 2. Прикраси зі скарбу Зубків-2

Рис. 3. Скляні намистини зі скаргу Зубків-2

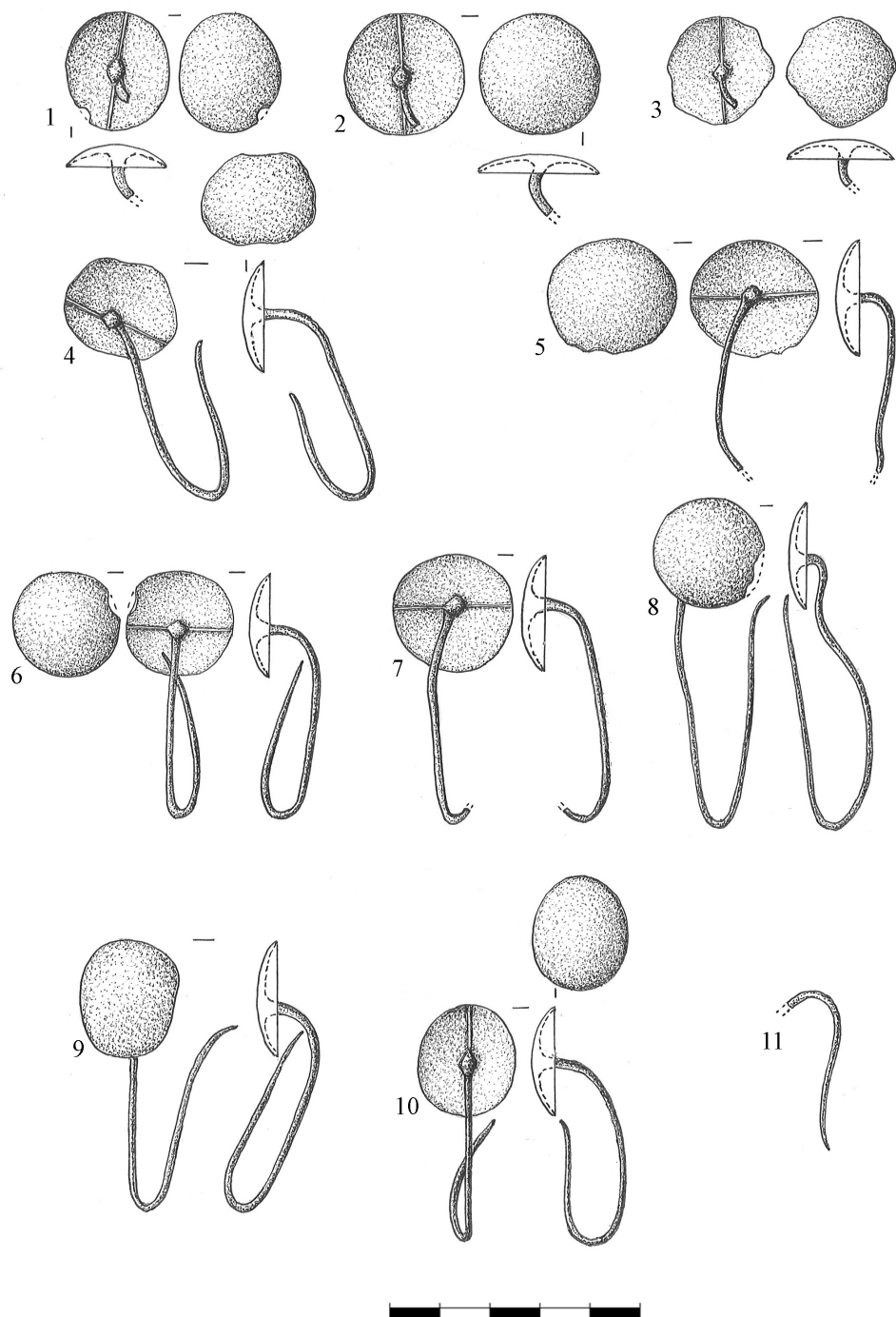

Рис. 4. Цвяхоподібні прикраси зі скарбу Зубків-3

Аналогічними до попередньо опублікованого типу цвяхоподібних прикрас є три, найменовані шпильками, вироби, які виявлено в курганному могильнику милоградської культури неподалік с. Мизяки на Вінниччині, що лежали біля черепів інгумаційних поховань у насипах № 2, 3 і 5 (Лобай, 1977, с. 78, 80–81, рис. 4: 4–5, 9: 5). Перший із них виготовлений зі срібла, інші два – бронзові. Довжина стержнів цих оздоб із відламаними кінцями становить від 6 до 9 см.

Отже, спільними ознаками цвяхоподібних прикрас із трьох зубківських скарбів та інших місць виявлення, належних до вказаних двох варіантів, за класифікацією В. Петренка (Петренко, 1978) і А. Гавлік (Gawlik, 2009), є відігнуті під прямим кутом нижче опукло-увігнутих головок діаметром переважно 2–3 см стержні, завтовшки 0,1–0,2 см, із загостреними або відламаними кінцями завдовжки, щонайменше, від 7 до приблизно 20 см. Розміщення цих предметів у похованнях на плечових або грудних кістках скелета, а також під черепом, вказує на їх використання як застібок для головних уборів і плечового вбрання населенням скіфського часу охопно до кінця IV ст. до н. е. Ними скріплювали відрізки тканин до покривал, накидок і плащів (Клочко, 2007, с. 30, 35–36). Сережки, натомість, знайдено біля вушних та вискових кісток померлих (Петренко, 1978, с. 21).

Цвяхоподібні оздоби – специфічні вироби, що стосуються набору вбрання, переважно жіночого (Клочко, 2016, с. 103–113). На таке їхнє примінення опосередковано вказують Анна Гавлік (Gawlik, 2009) та Елжбета Клосіньська (Elżbieta Kłosińska) (Kłosińska, 2005, с. 184).

2. *Намистини*. Подібного виду світло- й темно-сині скляні оздоби зі скарбу Зубків-2 мають вічка, прикрашені в центральній частині концентричними смужками з чергуванням білого, світло-блакитного і блакитного забарвлення. У присвячених їм публікаціях подібний декор дав цим виробам назву намистини з «павичевим оком», а наявність на них скляних «бородавок» іншу – «бородавчасті».

Такі оздоби не притаманні місцевим культурам скіфського часу. Територіально найближча до скарбу Зубків-2 знахідка походить із висоцького могильника біля с. Лугове (колись – Чехи) Золочівського р-ну, який досліджував Ізидор Шараневіч (Izydor Szaraniewicz). У складі інвентаря інгумаційного поховання 1, крім бронзових і керамічних виробів, було кілька скляних намистин (Szaraniewicz, 1900, s. 6). Одна з них, за описом Тадеуша Сулімирські (Tadeusz Sulimirski), – «злегка плоска, темна, майже чорна, з 4 жовтими бородавками, розташованими симетрично» (Sulimirski, 1931, s. 63). Датуєчими для намистини стали нашійник у станонімському (куявському) стилі та нагомільковий браслет сондецького типу, перший із яких дав підставу звизити її хронологію до фази Ha D (Durczewski, 1961, s. 61–62, 93).

У складі поховального інвентаря з кургану 1 західноподільської групи скіфського часу поблизу с. Ладичин на Тернопільщині, датованого другою половиною VII – першою половиною VI ст. до н. е., крім уламка бронзового наконечника стріли і ліпної посудини, перебувала видовжено-циліндрична оздоба з білої порцелянової маси, оконтурена по краях смужкою чорного кольору. Знахідка декорована симетрично розташованими 20 «бородавками», з яких по 6 нанесено біля входів каналу, а 8 – посередині корпусу (Kowalski-Biłokryły, 2012, s. 183–184; Sulimirski, 1936, s. 86–87).

«Бородавчасті» намистини виявлено в досліджених курганних могильниках Наддніпрянщини, зокрема дві – у кургані 100 у с. Синявка та стільки ж – у кургані 35 з Бобириці Канівського р-ну Черкащини, інформація про забарвлення яких, на жаль,

відсутня. Відомо лише, що вони на підставі аналізу супроводжувальних речей датовані другою половиною VII – початком VI ст. до н. е. (Ковпаненко, 1981, с. 13–15; Скорый, 2003, с. 34).

Аналогічні за темно-синім кольором скломаси оздобы з «бородавками» до знайдених у скарбі Зубків-2 походять із двох античних полісів Північного Причорномор'я – Ольвії та Пантікапею. Циліндричноподібні вироби прикрашено «павичевими очима», а також білими й жовтими кульками. За цими декоративними ознаками вони належні до типу 384 за Єкатериною Алексеевою (Екатерина Алексеева, 1978, с. 56, табл. 32: 63–66) без конкретно встановленої хронології.

Морфологічно близькі до зубківських намистин знахідки з Лівобережної України³, здобуті на Полтавщині, зокрема в культурному шарі Більського городища (Шрамко, 2016, рис. 2) і в першому похованні насипу 14 курганного могильника в Купеватовому, який дослідники датували першою половиною VII ст. до н. е. (Бойко, Берестнев, 2001, с. 28–29, рис. 28: 5–7, 9).

Подібними до прикрас зі скарбу Зубків-2 можна назвати прикраси кургану 25 з Песочина, де знайдено блакитний виріб із вічками, обведеними довкола білою смужкою, і додатково прикрашений двома рядами «бородавок» жовтого та білого кольорів (Бабенко, 2005, с. 146). Поховальний інвентар із насипу містив низку знахідок із надійним часовим маркером: залізний браслет першої половини V ст. до н. е., залізний наконечник списа, датований рубежем V/IV – першою половиною III ст. до н. е. Загалом, цей комплекс вкладається у хронологічну межу V – першої половини IV ст. до н. е. (Бабенко, 2005, с. 167).

Типологічно наближені до зубківських намистин чотири вироби синього забарвлення з вічками, орнаментованими навколо білими лініями, що перебували в кургані 1, із попередньо могильника скіфського часу в Мизяках (Лобай, 1977, с. 78).

Вічкові оздобы з додатковими «бородавками» вважають фінікійськими виробами, а також їх наслідуваннями, які починають циркулювати в Середньоземномор'ї на рубежі IX/VIII ст. до н. е. (Truffa-Giacheta et al., 2019) і згодом завдяки торговельним зв'язкам проникають вглиб Європейського континенту. Виготовлення прикрас із «бородавками» прийнято датувати V–IV ст. до н. е. (Эрлих, 2015, с. 8).

Отже, намистини зі скарбу Зубків-2 опосередковано вказують на його хронологію, яка вкладається у проміжок від другої половини VII до IV ст. до н. е. Це ж стосується депозитів двох інших із Зубкова. Варто сказати, що подібні скляні прикраси, особливо з «павичевими очима» та «бородавками», з огляду на досконалу й неперевершену, як на той час, технологію виготовлення, а також атракційний декор, знайшли достойне місце в низці тематичних каталогів і музейних експозицій світу (див. рис. 6).

3. *Сніпаль*. У складі скарбу Зубків-2 наявна скрутка (намистина) типу *salta leone* з тонкої бронзової пластини. На відміну від неї, частіше трапляються вироби із плоско-опуклим поперечним перетином. Такі знахідки не є достовірним хронологічним показником. Їхня поява припадає на ранній період епохи бронзи. У культурах ранньозалізного віку, зокрема скіфського часу, вони трапляються в Центральній, Південній та Центрально-Східній Європі аж до Кавказу (Blajer, 1999, s. 93–94; Bajda-Wesołowska et al., 2014, s. 111).

³ Висловлюємо подяку Денисові Слюсарю з НДЦ «Рятівна археологічна служба» НАН України за допомогу в пошуках аналогів із Лівобережної України.

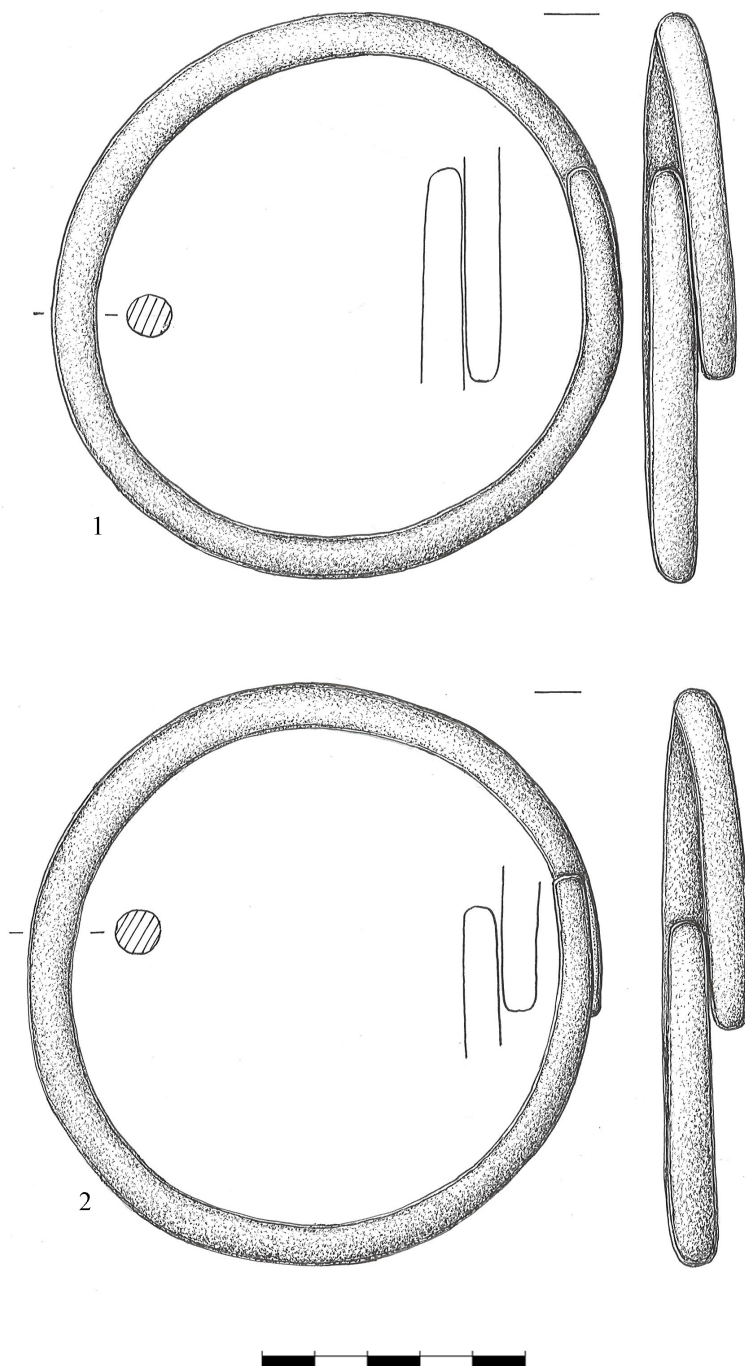

Рис. 5. Нагомількові прикраси зі скарбу Зубків-3

Рис. 6. Аналогії до скляних намистин із скарбу Зубків-2 (1 – <https://benedante.blogspot.com/2013/05/glass-beads.html>; 2, 3 – <https://www.bonhams.com/auction/20021/lot/187/two-large-phoenician-glass-eye-beads-2/>; 4 – <https://www.pinterest.com/pin/160440805452022578/>; 5, 6 – за Эрлих, 2015; 7 – <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/249950>; 8 – <https://bertolamifineart.bidinside.com/ru/lot/127054/phoenician-glass-paste-bead-composed-/>)

4. *Браслети*. Два бронзові предмети зі скарбу Зубків-3 є наніжними, конкретніше – нагомільковими прикрасами. На їхню функцію вказують знахідки з інгумаційних поховань лужицької культури, де вони були знайдені на довгих кістках нижніх кінцівок (Chomentowska, 1960, s. 514; Павлів, 1993, с. 54). Подібні вироби з частково накладеними кінцями, як у зубківських, трапляються у скарбах. Такі екземпляри умовно відносимо до сондецького типу, за класифікацією Юзефа Журовські (Józef Żurowski) (Żurowski, 1927, s. 51), згідно з яким вони не декоровані, виготовлені із бронзових прутів, не завжди округлих у поперечному перетині, мають незначне потовщення посередині і звужені до більш-менш загострених кінців, іноді лише з помірним розширенням.

Нещодавно триступеневу типологію нагомількових браслетів запропонував Марцін Мацієвські (Marcin Maciejewski) (Maciejewski, 2019, s. 52), поділивши їх на п'ять типів за певними видами орнаменту або без нього, із класифікаційними розмежуваннями на три підтипи за морфологією кінців: звужені або прямі, гудзикоподібні і штамповані, а також на два різновиди – симетричний та асиметричний – залежно від обрису виробу.

Браслети зі скарбу Зубків-3 наближено відповідають сондецькому типу за Ю. Журовські і Ia1 (без орнаменту із прямими краями кінців та симетричною формою) за М. Мацієвські (Maciejewski, 2019, tabl. 4). Попри певну подібність, помилково було б типологічно пов'язувати ці зубківські прикраси із сондецькими, адже останні масивніші та поступаються попереднім досконалою окружністю корпусу. Крім того, у них кінці прута накладаються, щонайменше, на $1\frac{1}{4}$ витка, тоді як у зубківських – на 2 см і 4 см. З огляду на це, нагомількові вироби зі скарбу Зубків-3 доцільно вважати місцевою імітацією сондецьких і більше порівнювати з типом Ia1⁴.

Територіально найближчими аналогіями до зубківських браслетів є випадкові знахідки зі Сокаля⁵ на Львівщині та Скурчева⁶ Горохівського р-ну Волинської обл., а також із закритих комплексів, виявлених у Південно-Східній Польщі. Так, дві нагомількові прикраси типу Ia1 входили до депозиту скарбу з Вожучина (пов. Томашів-Любельський), датованого фазою Ha D (Kłosińska, 2013, s. 142), а інша подібна оздоба походить із поховання 289 могильника у Тшенсувці (пов. Кольбушова), який хронологічно належить до третьої фази розвитку тарнобжезької лужицької культури (VI–IV ст. до н. е.), що охоплювала проміжок від пізньогальштатського до початку латенського періодів (Ha D, Lt A та частину Lt B) (Czopek, 2005, tabl. 1; 2016, s. 139; Maciejewski, 2019, tabl. 1). Виріб типу Ia1 належав до скарбу зі Скварне (пов. Мінськ Мазовецький), де, крім нього, були тордований нашійник зі сплюсненими і петлеподібно зігнутими кінцями, нагомільковий екземпляр типу Станонім і браслет, скручений у $4\frac{3}{4}$ витка. Усі ці предмети датовано фазою Ha D (Kłosińska, 2013, s. 145). У біригуальному могильнику зі Свіб'є (пов. Глівіце) знайдено 32 екземпляри типу Ia1, а на аналогічний пам'ятці Ласовіце Малє (пов. Ключборк) – 5 (Maciejewski, 2019, tabl. 1).

Подібні до зубківських браслети, але дещо менших розмірів, які вважають на-ручними, походять із поховання милоградської культури у с. Бродівське на Рівненщині й датують фазами Ha D1–Ha D2 (Бардецький, 2021, с. 277; Медведская, 1992; Полин, 1996; Trachsel, 2004).

⁴ Висловлюємо подяку д-ру Мартінові Мацієвські (Martin Maciejewski) з Інституту археології Університету Марії Кюрі-Скłodовської за його допомогу в ідентифікації предметів.

⁵ Про цю знахідку згадує Е. Клосінська як випадкову (Kłosińska, 2013, s. 142).

⁶ Інформацію про цю знахідку подає М. Мацієвські (Maciejewski, 2019, tabl. 1), зазначаючи, що цей предмет походить із колекції знахідок Археологічного музею у Познані.

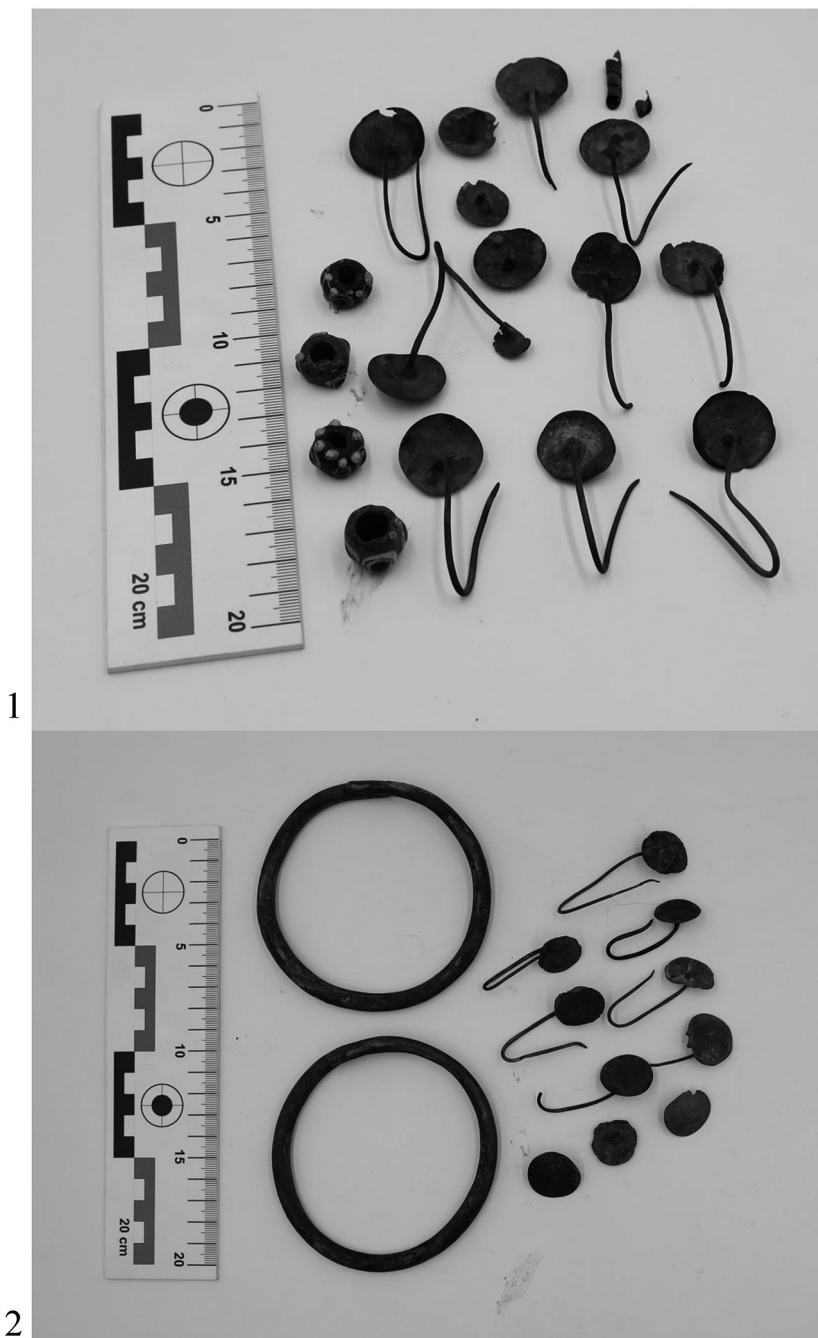

Фото. 1. Скарби із с. Зубків: 1 – Зубків-2; 2 – Зубків-3

На підставі всіх представлених даних нагомількові прикраси зі скарбу Зубків-3, ймовірно, варто датувати фазою На D.

Отже, розглянуті у статті два нові скарби скіфських прикрас із Зубкова на Львівщині доповнили інформацію про подібний, раніше виявлений поблизу цього населеного пункту в басейні Білого Стоку, Правобережного допливу Західного Бугу, депозит. Усі три комплекси (Зубків-1, Зубків-2 і Зубків-3) випадково виявлені на ділянці річкової заплави площею майже 0,3 км² і містять виготовлені із бронзи цвяхоподібні вироби, нагомількові браслети, спіраленоподібну скрутку та скляні намистини, декоровані вічками з «павичевими очима» та «бородавками».

Уваги заслуговують перші з оздоб, які кількісно переважають у кожному зі скарбів, і майже всі мають одинакову за обрисами форму у вигляді сфероїдної, опукло-увігнутої головки на дротяному стержні із загостреним кінцем. Подібні до них артефакти випадково знайдено у значній кількості впродовж останніх років на території Сокальського пасма Надбужанщини, що робить можливим віднести певну їхню частину з уцілілими стержнями до шпильок/завушниць⁷ під назвою «тип Зубків» із доповненням до вже наявної типологічної класифікації цього роду прикрас, яку запропонувала В. Петренко (1978). Цвяхоподібні оздоби із Зубкова, з огляду на концентрацію скарбів і випадкових знахідок, могли виготовлятися десь поблизу сучасного села або на певній відстані від нього.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Алексеева, Е. М. (1978). Античные бусы Северного Причерноморья. *Свод археологических источников, Г1-12/2*. Москва: Наука.

Бабенко, Л. И. (2005). *Песочинский курганный могильник скифского времени: монография*. Харьков: Райдер.

Бардецький, А. (2021). Парне поховання мілоградської культури Бродівське на Острожчині. *Острозький краєзнавчий збірник, 13*, 254–281.

Білас, Н., Бугай, П., Конопля, В. (2020). Дослідження в басейні Білого Стоку. *Львівський археологічний вісник, 5*, 41–71.

Білас, Н., Сілаєв, О., Бугай, П., Конопля, В. (2012). Розвідкові роботи в басейні р. Білий Стік. *Львівський археологічний вісник, 2*, 4–31.

Бойко, Ю. Н., Берестнев, С. И. (2001). *Погребения VII–IV вв. до н. э. курганного могильника у с. Купьеваха (Ворсклинский регион скифского времени)*. Харьков: Каравелла.

Бугай, П., Войнаровський, В., Конопля, В. (2009). Пам'ятки археології Комарева та Волиці (Сокальщина). *Археологічні джерела Львівщини, 4*. Львів.

Бугай, П., Войнаровський, В., Конопля, В. (2012). *Пам'ятки археології Комарева та Волиці (Сокальщина). Каталог, 2*. Львів.

Бугай, П., Конопля, В. (2012). Пам'ятка Волиця – За церквою в світлі нових досліджень. *Львівський археологічний вісник, 2*, 32–38.

Бугай, П., Ковальський-Білокрилий, Я., Конопля, В. (2020). Нові знахідки бронзових прикрас ранньоскіфського часу з Надбужанщини. *Львівський археологічний вісник, 5*, 154–160.

⁷ Чітке розмежування між шпилькою та завушницею видається складним, у цьому сенсі ці предмети, мабуть, варто назвати цвяхоподібними прикрасами.

Геренчук, К. І. (ред.). (1972). *Природа Львівської області*. Львів: Видавництво Львівського університету.

Клочко, Л. (2007). Шпильки у вбранні населення Скіфії. В Л. В. Строкова та ін. (ред. кол.), *Музейні читання: матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки» (Київ, 11–12 грудня 2006 р.)*. Київ, 28–41.

Клочко, Л. (2016). Декоративні елементи жіночого вбрання на землях правобережної Скіфії. *Археологія і давня історія України*, 2/19, 103–113.

Конопля, В., Бугай, П. (2016). Дослідження в басейні р. Білий Стік. *Львівський археологічний вісник*, 3, 33–49.

Конопля, В., Бугай, П., Яріш, В. (2018). Обстеження в басейні річки Білосток. *Львівський археологічний вісник*, 4, 59–78.

Ковпаненко, Г. Т. (1981). *Курганы раннескифского времени в бассейне р. Рось*. Київ.

Лобай, Б. (1977). Кургани скіфського часу на Вінничині. *Археологія*, 21, 77–84.

Медведская, И. Н. (1992). Периодизация скифской архаики и древний Восток. *Российская археология*, 3, 86–107.

Михальчишин, І. (1993). *Список пам'яток стародавньої історії львівської області*. Львів.

Павлів, Д. (1993). Нові пам'ятки лужицької культури на Заході України. В Л. І. Крушельницька (відп. ред.), *Пам'ятки галицатського періоду в межиріччі Вісли Дністра і Прип'яті*. Київ: Наукова думка, 11–56.

Петренко, В. Г. (1978). Украшения Скифии VII–III вв. до. н. э. *Свод археологических источников*, Д4-5. Москва: Наука.

Полин, С. В. (1996). Про хронологію ранньоскіфської культури. *Археологія*, 4, 115–126.

Скорый, С. А. (2003). *Скифы в Днепровской Правобережной Лесостепи (проблема выделения иранского этнокультурного элемента)*. Київ.

Шрамко, Б. А. (2016). Дослідження пам'яток в басейнах Сіверського Дінця і Ворскли. В І. І. Корост (відп. ред.), *Більське городище в наукових працях Б. А. Шрамка*. Котельва; Харків, 68–69.

Эрлих, В. Р. (2015). О некоторых стеклянных украшениях могильника Псенафа. В В. Р. Эрлих, Г. Л. Годизов, Ф. Х. Суалейманова (отв. ред.), *Северный Кавказ: искусство в контексте времени: материалы Международной научной конференции (Майкоп, 9–11 октября 2015 г.)*. Майкоп, 5–13.

Bajda-Wesołowska, A., Bochnak, T., & Hozer M. (2014). Bogaty grób kobiecy z wczesnej epoki żelaza odkryty w miejscowości Zabłotce, pow. Jarosławski, stan. 27. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*, 35, 105–125.

Blajer, W. (1999). Skarby ze starszej i środkowej epoki brązu na ziemiach polskich. *Prace Komisji Archeologicznej*, 30. Kraków.

Bukowski, Z. (1977). *The Scythian Influence in the Area of Lusatian Culture*. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Zakład Narodowy Imienia Ossolinskiх Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Chomentowska, B. (1960). Brązowy skarb halszacki z miejscowości Ginetówka, pow. Grójec. *Światowit*, 23, 495–522.

Czopek, S. (2005). Cmentarzyska jako element regionalnej struktury osadniczej na przykładzie nekropoli tarnobrzeskiej kultury łużyckiej. *Przegląd Archeologiczny*, 53, 53–85.

Czopek, S. (2016). O niektórych problemach periodyzacji i chronologii względnej na przykładzie tarnobrzeskiej kultury łużyckiej. *Haykovi cmydii*, 9, 136–148.

Durczewski, D. (1961). Skarby halsztackie z Wielkopolski. *Przegląd Archeologiczny*, 13/35, 7–108.

Gawlik, A. (2007). Geneza zausznic gwoździowanych. Studia nad epoką brązu i wczesną epoką żelaza. In J. Chochorowski (Ed.), *Księga poświęcona Profesorowi Markowi Gedłowi na pięćdziesięciolecie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim*. Kraków, 219–240.

Gawlik, A. (2009). Elementy miłogradzkie w środowisku kultury łużyckiej Polski południowo-wschodniej. In S. Czopek, & K. Trybała-Zawiślak (Eds.), *Tarnobrzeska kultura łużycka. Źródła i interpretacje*. Rzeszów, 177–189.

Kłosińska, E. (2005). Na południowo-wschodnich peryferiach popielnicowego świata-sytuacja kulturowa i osadnicza w młodszej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza w dorzeczu Huczwy i górnego Bugu. In S. Czopek, S. (Ed.), *Problemy kultury wysockiej*. Rzeszów, 161–192.

Kłosińska, E. (2013). Zapomniany skarb ozdób brązowych z miejscowości Skwarne, pow. Mińsk Mazowiecki. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*, 34, 139–147.

Kowalski-Biłokryły, J. (2012). Chronologia grupy zachodniopodolskiej scytyjskiego kręgu kulturowego. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 16, 160–189.

Maciejewski, M. (2019). Brązy stanomińskie i chronologia wczesnej epoki żelaza. Próba uchwycenia nowej perspektywy. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*, 61, 7–83.

Moskwa, K. (1963). Kolczyki gwoździowate z cmentarzyska kultury łużyckiej odkryte w Trzęsówce, pow. Kolbuszowa. In K. Jażdżewski, W. Hensel, & W. Kočka (Eds.), *Munera archaeologica Iosepho Kostrzewski quinquagesimum Annum optimarum artium studies deditum peragenti ab amicis, collegis, discipulis oblata*. Poznań, 253–259.

Sulimirski, T. (1931). *Kultura wysoka*. Kraków.

Sulimirski, T. (1936). *Scytowie na zachodnim Podolu*. Lwów.

Szaraniewicz, I. (1900). Cmentarzyska przedhistoryczne w Czechach i Wysocku, w powiecie brodzkim, odkryte w 1895, 1896 i 1897. *Teka Konserwatorska: rocznik Koła c. k. Konserwatorów Starożytnych Pomników Galicyi Wschodniej*, 2, 1–30.

Trachsel, M. (2004). Untersuchungen zur relativen und absoluten Chronologie der Hallstattzeit *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*, 104. Bonn.

Truffa-Giacheta, M., Gratuzeb, B., Ozainnea, S., Mayora, A., & Huysecoma, E. (2019). A Phoenician glass eye bead from 7th–5th c. cal BCE Nin-Bère 3, Mali: Compositional characterisation by LA-ICP-MS. *Journal of Archaeological Science*, 24, 748–758.

Zurowski, J. (1927). *Skarby halsztackiego okresu z doliny Dunajca (odbitka z Prac i Materiałów Antropologiczno-Archeologicznych i Etnograficznych, wydanych staraniem Komisji Antropologicznej Polskiej Akademii Umiejętności, 4/1)*. Warszawa; Kraków; Lublin; Łódź; Paryż; Poznań; Wilno; Zakopane: Księgarnia Gebethnera i Wolffa.

REFERENCES

Alekseeva, Ye. M. (1978). Antichnie busi Severnogo Prichernomorya. *Svod arkheologicheskikh istochnikov*, G1-12/2. Moskva: Nauka (in Russian).

Babenko, L. I. (2005). *Pesochinskii kurgannii mogilnik skifskogo vremeni: monografiya*. Kharkov: Raider (in Russian).

- Bardetskyi, A. (2021). Parne pokhovannia mylohradskoi kultury Brodivske na Ostrozchchyni. *Ostrozkyi kraieznavchyi zbirnyk*, 13, 254–281 (in Ukrainian).
- Bilas, N., Buhai, P., & Konoplia, V. (2020). Doslidzhennia v baseini Biloho Stoku. *Lvivskyi arkeolohichnyi visnyk*, 5, 41–71 (in Ukrainian).
- Bilas, N., Silaiev, O., Buhai, P., & Konoplia, V. (2012). Rozvidkovi roboty v baseini r. Bilyi Stik. *Lvivskyi arkeolohichnyi visnyk*, 2, 4–31 (in Ukrainian).
- Boiko, Yu. N., & Berestnev, S. I. (2001). *Pogrebeniya VII–IV vv. do n. e. kurgannogo mogilnika u s. Kupevakha (Vorsklinskii region skifskogo vremeni)*. Kharkov: Karavella (in Russian).
- Buhai, P., Voinarovskiy, V., & Konoplia, V. (2009). Pamiatky arkeolohii Komareva ta Volytsi (Sokalshchyna). *Arkeolohichni dzhherela Lvivshchyny*, 4. Lviv (in Ukrainian).
- Buhai, P., Voinarovskiy, V., & Konoplia, V. (2012). *Pamiatky arkeolohii Komareva ta Volytsi (Sokalshchyna)*. Kataloh, 2. Lviv (in Ukrainian).
- Buhai, P., & Konoplia, V. (2012). Pamiatka Volytsia – Za tserkvoiu v svitli novykh doslidzhen. *Lvivskyi arkeolohichnyi visnyk*, 2, 32–38 (in Ukrainian).
- Buhai, P., Kovalskyi-Bilokrylyi, Ya., & Konoplia, V. (2020). Novi znakhidky bronzovykh prykras rannoskifskoho chasu z Nadbuzhanshchyny. *Lvivskyi arkeolohichnyi visnyk*, 5, 154–160 (in Ukrainian).
- Herenchuk, K. I. (Ed.). (1972). *Pryroda Lvivskoi oblasti*. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu (in Ukrainian).
- Klochko, L. (2007). Shpylky u vbranni naselennia Skifii. In L. V. Strokova, & in. (EB), *Muzeini chytannia: materialy naukovoï konferentsii «Iuvelirne mystetstvo – pohliad kriz viky»* (Kyiv, 11–12 hrudnia 2006 r.). Kyiv, 28–41 (in Ukrainian).
- Klochko, L. (2016). Dekorativni elementy zhinochoho vbrannia na zemliakh pravoberezhnoi Skifii. *Arkeolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 2/19, 103–113 (in Ukrainian).
- Konoplia, V., & Buhai, P. (2016). Doslidzhennia v baseini r. Bilyi Stik. *Lvivskyi arkeolohichnyi visnyk*, 3, 33–49 (in Ukrainian).
- Konoplia, V., Buhai, P., & Yarith, V. (2018). Obstezhennia v baseini richky Bilostok. *Lvivskyi arkeolohichnyi visnyk*, 4, 59–78 (in Ukrainian).
- Kovpanenko, G. T. (1981). *Kurgani ranneskifskogo vremeni v basseine r. Ros*. Kiyev (in Russian).
- Lobai, B. (1977). Kurhany skifskoho chasu na Vinnychyni. *Arkeolohiia*, 21, 77–84 (in Ukrainian).
- Medvedskaya, I. N. (1992). Periodizatsiya skifskoi arkhaiki i drevnii Vostok. *Rossiiskaya arkeologiya*, 3, 86–107 (in Russian).
- Mykhalchyshyn, I. (1993). *Spysok pamiatok starodavnoi istorii lvivskoi oblasti*. Lviv (in Ukrainian).
- Pavliv, D. (1993). Novi pamiatky luzhytskoi kultury na Zakhodi Ukrainy. In L. I. Krushelnytska (Ed.), *Pamiatky halshtatskoho periodu v mezhyrichchi Visly Dnistra i Prypiati*. Kyiv: Naukova dumka, 11–56 (in Ukrainian).
- Petrenko, V. G. (1978). Ukrasheniya Skifii VII–III vv. do n. e. *Svod arkeologicheskikh istochnikov*, D4-5. Moskva: Nauka (in Russian).
- Polin, S. V. (1996). Pro khronologiyu rannoskifskoi kulturi. *Arkeologiya*, 4, 115–126 (in Ukrainian).
- Skorii, S. A. (2003). *Skifi v Dneprovskoi Pravoberezhnoi Lesostepi (problema videleniya iranskogo etnokulturnogo elementa)*. Kiyev (in Russian).

Shramko, B. A. (2016). Doslidzhennia pamiatok v baseinakh Siverskoho Dintsia i Vorskly. In I. I. Korost (Ed.), *Bilske horodyshche v naukovykh pratsiakh B. A. Shramka*. Kotelva; Kharkiv, 68–69 (in Ukrainian).

Erlikh, V. R. (2015). O nekotorykh steklyannikh ukrasheniyakh mogilnika Psenafa. In V. R. Erlikh, G. L. Godizov, & F. Kh. Sualeimanova (Eds.), *Severnii Kavkaz: iskusstvo v kontekste vremeni: materialy Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii (Maikop, 9–11 oktyabrya 2015 g.)*. Maikop, 5–13 (in Russian).

Bajda-Wesołowska, A., Bochnak, T., & Hozer M. (2014). Bogaty grób kobiecey z wczesnej epoki żelaza odkryty w miejscowości Zabłotce, pow. Jarosławski, stan. 27. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*, 35, 105–125 (in Polish).

Blajer, W. (1999). Skarby ze starszej i środkowej epoki brązu na ziemiach polskich. *Prace Komisji Archeologicznej*, 30. Kraków (in Polish).

Bukowski, Z. (1977). *The Scythian Influence in the Area of Lusatian Culture*. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Zakład Narodowy Imienia Ossolinskih Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk (in Polish).

Chomentowska, B. (1960). Brązowy skarb halsztacki z miejscowości Ginetówka, pow. Grójec. *Światowit*, 23, 495–522 (in Polish).

Czopek, S. (2005). Cmentarzyska jako element regionalnej struktury osadniczej na przykładzie nekropoli tarnobrzesckiej kultury łużyckiej. *Przegląd Archeologiczny*, 53, 53–85 (in Polish).

Czopek, S. (2016). O niektórych problemach periodyzacji i chronologii względnej na przykładzie tarnobrzesckiej kultury łużyckiej. *Haykovi cmydii*, 9, 136–148 (in Polish).

Durczewski, D. (1961). Skarby halsztackie z Wielkopolski. *Przegląd Archeologiczny*, 13/35, 7–108 (in Polish).

Gawlik, A. (2007). Geneza zausznic gwoździowanych. Studia nad epoką brązu i wczesną epoką żelaza. In J. Chochorowski (Ed.), *Księga poświęcona Profesorowi Markowi Gedłowi na pięćdziesięciolecie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim*. Kraków, 219–240 (in Polish).

Gawlik, A. (2009). Elementy miłogradzkie w środowisku kultury łużyckiej Polski południowo-wschodniej. In S. Czopek, & K. Trybała-Zawiślak (Eds.), *Tarnobrzescka kultura łużycka. Źródła i interpretacje*. Rzeszów, 177–189 (in Polish).

Kłosińska, E. (2005). Na południowo-wschodnich peryferiach popielnicowego świata-sytuacja kulturowa i osadnicza w młodszej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza w dorzeczu Huczwy i górnego Bugu. In S. Czopek, S. (Ed.), *Problemy kultury wysockiej*. Rzeszów, 161–192 (in Polish).

Kłosińska, E. (2013). Zapomniany skarb ozdób brązowych z miejscowości Skwarne, pow. Mińsk Mazowiecki. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*, 34, 139–147 (in Polish).

Kowalski-Biłokryłty, J. (2012). Chronologia grupy zachodniopodolskiej scytyjskiego kręgu kulturowego. *Materiały i doslidzhennia z arkheolohii Prykarpattia i Wołyni*, 16, 160–189 (in Polish).

Maciejewski, M. (2019). Brązy stanomińskie i chronologia wczesnej epoki żelaza. Próba uchwycenia nowej perspektywy. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*, 61, 7–83 (in Polish).

Moskwa, K. (1963). Kolczyki gwoździowate z cmentarzyska kultury łużyckiej odkryte w Trzęsówce, pow. Kolbuszowa. In K. Jażdżewski, W. Hensel, & W. Kočka (Eds.), *Munera*

archaeologica Iosepho Kostrzewski quinquagesimum Annom optimarum artium studies deditum peragenti ab amicis, collegis, discipulis oblata. Poznań, 253–259 (in Polish).

Sulimirski, T. (1931). *Kultura wysocka*. Kraków (in Polish).

Sulimirski, T. (1936). *Scytowie na zachodnim Podolu*. Lwów (in Polish).

Szaraniewicz, I. (1900). Cmentarzyska przedhistoryczne w Czechach i Wysocku, w powiecie brodzkim, odkryte w 1895, 1896 i 1897. *Teka Konserwatorska: rocznik Koła c. k. Konserwatorów Starożytnych Pomników Galicyi Wschodniej*, 2, 1–30 (in Polish).

Trachsel, M. (2004). Untersuchungen zur relativen und absoluten Chronologie der Hallstattzeit *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*, 104. Bonn (in German).

Truffa-Giacheta, M., Gratuzeb, B., Ozainnea, S., Mayora, A., & Huysecoma, E. (2019). A Phoenician glass eye bead from 7th–5th c. cal BCE Nin-Bèrè 3, Mali: Compositional characterisation by LA-ICP-MS. *Journal of Archaeological Science*, 24, 748–758 (in English).

Żurowski, J. (1927). *Skarby halszackiego okresu z doliny Dunajca (odbitka z Prac i Materiałów Antropologiczno-Archeologicznych i Etnograficznych, wydanych staraniem Komisji Antropologicznej Polskiej Akademii Umiejętności, 4/1)*. Warszawa; Kraków; Lublin; Łódź; Paryż; Poznań; Wilno; Zakopane: Księgarnia Gebethnera i Wolffa (in Polish).

Yanush KOVALSKYI-BILOKRYLYI

Master in History

e-mail: kovalskyi.bilokrylyy@gmail.com

Vitalii KONOPLIA

Junior Research Fellow of the Department of the Medieval History

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6949-9987>

NEW TREASURES OF SCYTHIAN JEWELRY FROM THE NADBUSHANSCHCHYNA REGION

Rare Scythian-era treasures from Western Ukraine's Nadbuzhanshchyna region have been introduced into scientific circulation, complementing previously discovered finds. These unique archaeological artifacts, conditionally named Zubkiv-1, Zubkiv-2, and Zubkiv-3, were accidentally discovered near the village of the same name in the Sheptytskyi District of Lviv Oblast. Residents collected the artifacts from the plowed floodplain of the Bilyi Stik River, a right-bank tributary of the Western Bug. They handed them over to the Historical and Local History Museum of the Lviv Regional Council.

The Zubkiv-1 treasure, found in 2018, was localized on the right-bank floodplain near a multi-layered settlement associated with the Lezhnytsia group of early Scythian culture. It consisted of five bronze nail-shaped ornaments with spheroidal heads. The newly discovered Zubkiv-2 and Zubkiv-3 treasures (2022) were found on the left-bank floodplain, less than 0,1 km apart.

The Zubkiv-2 treasure includes 11 similar nail-shaped ornaments, one double-headed ornament, a fragment of a multi-coiled spiral, and four cylindrical beads made of light and dark blue glass (two of each). The Zubkiv-3 treasure consists of 10 nail-shaped ornaments similar to those from Zubkiv-2, as well as two ankle bracelets made of bronze rods with tapered ends that partially overlap.

The authors emphasised that many Ukrainian researchers associate such nail-shaped Scythian ornaments with earrings, while Polish scholars identify them as ear pendants. Similar artifacts with pointed ends have been found in Poland, particularly in the Tarnobrzeg Lusatian culture, where A. Gawlik classified them as the «Sokolniki» type, variant B.

The ankle bracelets from the Zubkiv-3 treasure trove correspond to type Ia1 according to M. Maciejewski's three-stage classification: unornamented, symmetrical with straight ends that partially overlap. Similar items are found in closed complexes of the Lusatian culture.

The ornaments are typologically close to the spiral-shaped item from the Zubkiv-2 trove and have a broad chronological range, making them unreliable as chronological indicators.

The «eyed» beads are considered Phoenician products that spread across the Mediterranean in the late 9th–8th centuries BCE and later reached various parts of Europe, including Scythia, and from there to the Left- and Right-Bank Ukraine. These «warted» ornaments are typically dated to the 5th–4th centuries BCE. This chronological marker, along with comparative-typological analysis of similar items, helps us to suggest that the Zubkiv treasures can be dated back to the 7th–4th centuries BCE, likely leaning toward the 5th–4th centuries BCE.

Key words: treasures, Scythian era, Hallstatt period, ornaments, earrings-ear pendants, pins, beads, ankle bracelets.